یازان : علی کمالی

خسته قاسم

(۳)

بورادا پاشا افندیف ،آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی کتابی‌نین مؤلفی خسته قاسمه راجع یازان مقاله‌نی منعکس ائدیریک گلن مقاله‌ده بو روایتین اورتا ایران تورک‌لری‌نین روایتی‌نی بیر- بیری ایله‌ن مقایسه ائدیب اختلافلارین جیخاردا ریق . ایندی افندیف مقاله‌سینا وخویو

* * *

۱۸ ــ نجی عصرده یاشاییب ، یارادان،گؤرکملی خلق عاشیقلاریمیز- دان بیری ده خسته قاسم‌دیر .او هم ، نصیحت آمیز ،هم ده لیریک شعرلری ایله شهرت قازانمیشدیر ،شعرلری گؤسته‌ریرکی، خسته‌قاسم ، یوکسک استعداده ،بؤیوک یاراتدیجیلیق قابلیتینه ،درین بیلیگه مالک بیر صنعتکاردیر ،خسته‌قاسمین حیاتی حقینده ،معلوماتیمیز یوخدور ،نه وقت آنادان اولوب ، نئچه‌نجی ایلده وفات ائتدیگی معلوم‌دگیلدیر. شعریندن معلوم‌اولورکی او جنوبی آذربایجانین تیکمه‌داش‌کندیندن دیر :

خسته قاسم تیکمه داشلی * الی قانلی گؤزو یاشلی
گؤلدن چیخدی یاشیل باشلی * سیلکندی صونالار کیمی

خسته قاسمین شعرلرین هله ۱۹ ــ نجی عصرین صونلاریندا ، م .محمود ــ بیگوف ، توپلاییب چاپ ائتمیشدیر .محمودبیگوف شاماخی‌ نین تیرجان کندینده عاشیق اوروجدان ملا قاسم(خسته قاسم) داستانی‌نین توپلاییب کاسپین غزئته‌سینده (۱۸۹۵- نمره ۱۳۷) جاپ ائتمیشدیر .

حادثه‌لر تیکمه‌داشدا جریان ائدیر ،قاسم شاهزاده نوراالله‌نین اوغلودور .او تیکمه‌داشین حاکمی عالیخانین قیزی ملک سیمایا عاشیق - دیر ، داستاندا خسته قاسم ، صنعتی، عقلی، تدبیری حاضرجوابلیغی ایله سئچیلیر ، حتی او دؤوروز، حکمداری نادرشاهین دا دقتینی جلب ائدیر .خسته قاسمین مختلف عاشیقلارلا دئیشمه‌لری حقیندا دا معلومات واردیر .خسته‌قاسم چوخ زمان سفرده اولموش شهرلری،کندلری گزرمیش ، مجلس‌لرده اوخورموش عاشیقلارلا دئیشمیشدیر ،خسته‌قاسمین آدی ایله باغلی بیرداستان گؤسته‌ریرکی، او گزه- گزه گلیب داغستانا چیخمیشدیر .

خسته‌قاسم داغستاندا لزگی احمد آدلی مشهور بیرعاشیقلا دئیشمیش دیر. ح. علیزاده سوباره‌ده سازیر او زمان داغستاندا لزگی احمد آدلی بیرعاشیق وار ایمیش او خسته‌قاسمین داغستانا گئتدیگینی بیلیر، خسته قاسمی بیرطوی مجلسینده سوراغین آلیر سازین چیگنینه‌کئچیردیر اونون یانینا گئدیر، خسته قاسما سؤز آتیر، خسته قاسم دا اونون سؤزونون جوابینی قایتاریر. سؤزلری و دانیشیقلاری دوز گلمیر نهایت دئیشمه‌سی اولورلار. عاشیقلیق قایداسی اوزره اونلار اول بیر- بیر لرینه جرنه- زوربا گلیر، صونرا قفیل بند، دیوانی، تجنیس، سؤیله‌ییرلر. خسته‌قاسم لزگی احمدین بوتون باغلامالارینی آچیر لزگی احمدده خسته قاسمین بیر ایکی باغلاماسینی آچیر آخیردا خسته قاسم چتین بیر قفیل بند سؤیله‌ییر کی، لزگی احمد اونو آچا بیلمیر. بونونلا دا خسته قاسم اونا اوستون گلیر. خسته قاسم هر شئیدن اول اؤز اوستاد نامه‌لری ایله مشهوردور. اونون اوستادنامه‌لری انسانلاری دوغرولوغا عدالته، یاخشیلیغا، خیرخواه‌لیغا چاغیریر. مالا، پولا، دولته قولونون زورونا آرخالاناراق یوخسوللارا ظلم ائدنلری دوغرو یولا دعوت ائدیر:

بیر یئره گئدنده اؤزونو اویمه * شیطانا باج وئریب کیمسه‌نی‌سؤیمه
اگر گوجلو ایسن فقیری دویمه * دئمه وار قوتیم قولوم‌یاخشیدیر

oooooo

خسته قاسم کیمه‌قیلسین دادینی * جانی جیخسین اؤزو حکسین اودونی
یاخشی ایگیت یامان ائتمز آدینی * چونکی یامان آددان اؤلوم یاخشیدیر

خسته قاسم گؤزه‌ل آفوریستیک (نصیحت‌آمیز) حکمت‌آمیز شعرلری ایله دؤورونده‌کی شهرت‌پرست حاکم لری خلقه - جماعته هئچ بیر خیری دگمه‌ین، معناسیز و بوش‌عؤمور سورن وارلیلاری تنقید ائدیر:

وفالی یار امک جکسن ایتیرمز * بد اصیل نصیحت، اؤگود گؤتورمز
قاباق تاغی،ترشا ماما سیتیرمز * گؤی سؤیودده هئیوا اولماز نار اولماز

بعضا خسته‌قاسمین لیریک طرزده یازدیغی قوشمالاردا دا اخلاقی، تربیه‌وی فکیرلر اؤز عکسینی تاپیر:

آی آقالار سیزه‌بیان ائیله‌ییم * گینه‌یاخشی اولار یارآشنالیغی
سن سئوه‌سن سنین یارین‌سئوه‌مه‌یه * اولار بولبول ایله خار آشنالیغی

ooooooooo

بیرآدام کی،لقمه ایله دوست اولور * اولار یاغیش ایلن قار آشنالیغی
خسته قاسمین گؤزل باغلامالاری، قفیل بندلری، هجولری،تجنیس لری
جیغالی قوشمالاری ، دئیشمه و گرایلی لاری دا واردیر :

نه باخیرسان مارال گؤزلوم * منه بیگانه‌لر کیمی
دوروب دولانیم باشینا * شمعه پروانه‌لر کیمی

oooooo

گل گئدک چین و ماچینه * حسرتم اوزون ماچینه
آل منی قوینون ایچینه * ایستک لی بالالار کیمی

oooooo

دوست قاپیسینه دوستاغام * تئللرینه حوخ مشتاغام
یار الیندن دوگون داغام * داغداکی لاله‌لر کیمی

oooooo

خسته قاسمین اینجه‌لیریک حس لری نئجه صنعتکارلیقلا شعر،صنعت
دیلی ایله وئره بیلمک باجاریغینی اؤزونو آشاغیداکی قوشمادا داها
آیدین گؤسته‌ریبدیر :

گوموش کمر باغلایبدیر بئلینه * دانیشدیقجا مایل اولدوم دیلینه
گول اوزاتدیم نازلی یارین الینه * جانیم چیخدی گولو مندن آلینجه

تجنیس کیمی جیغا نوعده ده خسته قاسم اؤز صنعتکارلیغینی
باجاریقلا نمایش ائتدیره بیلمیشدیر. اونون آشاغیداکی تحنیس لرینه
هم ده شکایت نارضیلیق حس اولونماقدادیر

پاییز دردیم،قیش محنتم،یازغمیم *هجران تاپداق ائتمیش یایلان منی
آل دستینه گوموش قلم یاز کاغاذ * قافینان،میمینن ، یای ایلن منی

خسته قاسمین شعرلرینده تک لیکدن ،درد و غمدن ،یوخسوللوقدان
دونیانین ظلموندن شکایت موتیولری اساس یئر توتور .

دئیلدی کی، عاشیق اؤزونه خسته تخلصی گؤتورموشدور .
خسته قاسم ،خسته‌جانیم ، خسته کؤنلوم ، دئیه . درد چکیر .

شبهه‌سیز بورادا خسته سؤزو جسمانی خسته‌لیک معناسینده دگیل
تکلیک ، ناکاملیق ، یوخسوللوق معناسیندا ایشلنمیشدیر. عاشیق
صنفلی جماعت فئودالیزم قارانلیقلاری نین سرت قانونلاری قارشیسیندا
اؤزونو عاجز،خسته سایمیشدیر .بیر سیرا عاشیقلار دوشدوگو آغیروضعیتی
کئچیرتدیگی حیات شرایطی کاراکترینه اویغون شکیلده اؤزلرینه تخلص لر

سئچمیشلر مثلا قول عاباس ، مسکین علی، دلغم، قول اللهقلی و خسته قاسم دا محص‌یوخاریدا دئدیگیمیز سببه گؤره خسته تخلصونو قبول ائتمیشدیر،خسته قاسمین شعرلری عاشیق پوئزییاسی نین قیزیل فوندونا داخل اولموشدور. بو تکرار اولونماز صنعت‌اینجی لری عاشیقلار و خلق کوتله‌لری طرفیندن سئویله ـ سئویله‌اوخونماقدادیر.

ایندی خسته قاسم ایله لزگی احمدین دئیشمه‌لریندن بیر نئچه قطعه اوخویاق ، دئیشمه‌لردن صونرا دا خسته‌قاسمدان بیر نئچه آیری شعرلر گلیبدیر :

لزگی احمد :

گؤیدن یئره دؤرد زاد ائندی * سؤیله گؤروم سری نه دیر ؟
دؤردو دیللی،بئشی دیل سیز * بیریسی نین پری نه‌دیر ؟

بیر مسجد گؤرموشم عرشده * سؤیله گؤروم هانسی بورجدا
بیخین بیل بنیادین سؤیله * نقش‌ایله نگاری نه‌دیر ؟

او مسجدده نه اوتورموش * دهانینا نه گؤتورموش
آدین بیل یئدیگین سؤیله * دیلی نین ازبری نه‌دیر ؟

بیر قیز اولوبدور. آتادان * هم آتاسی کبین ائتدی
"لزگی" دئییر سؤیله گؤروم * زنی ایلن اری نه‌دیر ؟

خسته قاسم :

گؤیدن یئره اون زاد اندی * بسم‌الله اونون سری دیر
دؤردو کتاب بئشی نصاب * بیری جبریل پری دیر

او مسجددیر سن دئیرسن * یئددی بورجدان یوخاری دیر
اوخورلار علیا ولی * قلم نقش نگاری دیر

او مسجدده مرغ اوتورموش * در گؤتورموش دهانینا
آدی کاظم یئدیگی نور * حق دیلی نین ازبری دیر

بو غم " قاسمی " اریدیر * کعبه بیت‌الله یئری دیر
حوا آدم دن اولوبدور * هم آتاسی ، هم اری دیر

خسته قاسم :

گل،گل عاشیق سندن خبر آلاییم * بیرعجایب گؤردوم ایکی باشی وار
اونه‌جانسیز،دادانیبدیرجانلی‌یا * نه‌الی، نه عقلی، نه‌ده باشی وار

اونه‌دا مدیر ،جانی واردیرتیری‌نین * اوکیمیدی،اوستادی یوخ‌پیری نین
اونه‌دیرکی،کلیدی دیردری نیـــن * او،نه‌کرپیچ،نه‌پایه ،نه‌داشی وار

اونه‌شربت‌بیلماق اولمازدادینی * اوکیمیدی رواج ائتدی بودینی ؟
کیم‌قویوبدور بابای امیر آدینی * پیغمبردن بؤیوک اوچیوزیاشی‌وار

اونه‌اوخدور پیکانی یوخ گزینده * اونه‌شخصدیرجوابی یوخ سؤزونده ؟
"خسته‌قاسم"دئییر دونیا اوزونده * سؤیله‌منه‌گوروم‌نئچه کیشی وار ؟

لزگی :

بیرکلمه‌سؤزده نچون بند اولدون * عجایب‌دونیادیرایکی‌باشی وار.
جانسیز تورپاق،دادانیبدیرجانلیبا * نه‌الی،نه‌عقلی،نه‌ده باشی وار

جسددا مدیر،جانی واردیرتیری‌نین * آقا‌م‌علی اوستادی یوخ پیری‌نین
بسم‌الـله‌دا کلیدی دیر دری نیـــن * سؤز معرفتدیر گوهردن داشی وار

اجل شربت‌بیلماق اولمازدادینی * آقام علی رواج ائتدی بو دینــی
شاه‌مردان قویوب آمیر آدینـــــی * پیغمبردن بؤیوک اوچ یوز یاشی‌وار

احل اوخدور،پیکانی یوخ گزینـــده * عزرائیلدیر حوابی یوخ سؤزونده
"لزگی"دئیر علی دونیا اوزونـــده * اوندان سئوای داخی مگرکیشی‌وار

oooooooo

لزگی :

بیزدن سلام‌اولسون اهل عرفانـــه * سؤله جبرئیلین نئچه پری وار؟
یئرده‌یوخدور،گؤیده‌نه‌رنگ‌خروس‌وار * چیغیریشینده‌اونون نئچه سری وار

نه آیدا سالیندی جنتین باغی ؟ * نه‌آیدا آلیشدی موسانین داغی ؟
اونه‌داغدیر،یوزمین طوبی بوداغی * اونون بوداغی‌نین‌نه‌رنگ‌باری وار

(۱)
نه‌گئجه‌آچیلدی جنتین گولـــی ؟ * نه‌ذکره‌مشغولدور ازازیل دیلی ؟
گونده محبوبوندان نه‌خبری وار ؟ * اوکیمیدی عرشه‌دوشوبدور سوابی ؟

(۲)
سؤیله نه‌رنگ‌چالیر ارقاییل مویو * سؤله‌نه‌یئرده‌دیر،زوققومون سویو ؟
سؤله‌نه‌بو وئریر ازازیل بویـــو) * "احمد"دئییرعرشین نئچه‌دری وار؟

قاسم :

هرنه‌قرآندا وار،زیر،زبر پــــوش * جبرئیلین او قدرده پـری وار
یئرده‌یوخدورگؤیده‌ببرارقاییل‌وار * چیغیریشینده‌اونون یوزمین‌سری‌وار

رجب ده سالیندی جنتین باغی * صفرده آلیشدی موسانین داغی
طورداغی دیر یوزمین طوبی سوداغی * اشهدباللـه دان اونون باری وار.

یئدی یوزیئددی دبر معراحین یولی * صبح قطّاز اوخور ازازیل دیلی
جبرئیلدیر عرشه دوشوبدور یولی * گونده محبوبوندان دین خبری وار

رنگی یاشیل چالیر ارقاییل مویو * فی النار سقرده زوقومون سویو
مشک عنبر وئرر ازازیل بویو * "قاسم" دئیر عرشین سکیز دری وار

oooooooo.oo

گئنه من مات ائدرم　　　بیر سؤز ایله سیم تنی
اونه دوققوز باشی وار　　　بیر بوغاز شش بدنی ؟

مین آیاقی وار اونون　　　گؤز بیری چون حبّ عدس
لاله دن تاج گئییب　　　اطلسیمیش پیرهنی

دؤرد گؤزو شش پایی وار　　　ایکی دگیل بیردیر اوزو
گؤردو گؤزوم صحر - ادا　　　بیر بئله نازک بدنی

سو ایچیر، طعام یئییر　　　دویماز اونون قارنی مدام
هم دورار، هم اوتورار　　　هم گذر ایلر چمنی

نه قدر فکر ائدرم　　　هئچ انسان بولمز بو سؤزو
"شکسته قاسمین" واردیر　　　گویا بیر اورگده نی

oooooooooo.oooo

بئش یاشیندا، اون بئش داها اوغرادیم
بئشین آتدیم، بئشین توتدوم، بئشی نه ؟
حقدا رایدیم مهر و ماهه یئتیشدیم
طالب اولدوم انبیالار بئشی نه

ظاهر اولدو پیغمبره، امامه * صدر اوستونده رقم یازیلدی نامه
اون بئش زاددیر باب اولوندوا سلامه * بئشی نماز، بئشی نیاز، بئشی نه ؟

او کیمیدی اوز ایشینده چاره سیز * جسدیندن قانلار گئده ریاره سیز
اون بئش زاددیر گؤیدن گلدی قاره سیز * بئشی خلعت، بئشی کسوت، بئشی نه ؟

اون بئش زاددیر خالق ائدر انسانی * بئشی صفاتیندان ائدر سبحانی
صفات سلبیه اونون نشانی * بئشی صفت، بئشی عصمت، بئشی نه ؟

"خسته قاسم"دئیر حیات ایچینده * بهشت آرزوسودور ممات ایچینده
اون بئش زاددیر دئیرصلات ایچینده * بئشی پنهان، بئشی عیان، بئشی نه

°°°°°°°°°

گؤروم هئچ ایگیده قسمت اولماسین * یا مان قونشو، یا مان آرواد، یا مان آت
سن ایسترسن هر اوچوندن قورتولان * بیریندن چیخ، بیرین چیخارت، بیرین آت

رنگینه باخاران رنگی ساری دیر * دئیه سن یوزایلین دردچاری دیر
اؤزونو قوحالدیر، عؤمرون جورودور * هرایگیتده اولسا ناجیب آرواد

کؤچن اولماز پیمانه سی دولماسین * هئچ ایگیدی الله گؤزدن سالماسین
کورقالسین اول اوجاق هرگز یانماسین * هرکیشیده اولسا ناخلف اولاد

مالینی قیمه یین همیشه خاردیر * ائلین آنلامایان ایگیت بی عاردیر
گووه نمه سن قوم و قارداشیم واردر * بی نصیب قوومدان یاخشی اولور یاد

"خسته قاسم بوسؤزلرین کاری دیر * کیمین بئله طبع روان واری دیر
ناخلف ایامین روزگاری دیر * یوم البتر اولور ساعاتبه ساعات

°°°°°°

ای آقالار سیزه تعریف ائیله ییم * گلن آیین گلیشیندن بللی دیر
کیمی قونار، کیمی کؤچر یوردوندان * فلکین ده گردشیندن بللی دیر

نامرده یوزسالما یوزوبو دوتمز * نامرد قوناقینا چؤره ک گتیرمز
اوتکؤک اوسته بیتر اصلین آیتیرمز * بداصیل ده یئریشیندن بللی دیر

هرکیم قاپیسیندا بئش گئچی گؤره ر * تکبر ائیله ییب مجلسه گیره ر
گؤزو کله سینده هرجائی گولر * هرجائی ده گولوشوندن بللی دیر.

(۳)
دانلا محشر گونو قورارلار شانی * کیمسه سالا بیلمز قصری ایوانی
هرآنلاماز دئییر منم کئیوانی * کئیوانی دا تیکیشیندن بللی دیر

"خسته قاسم" سؤزون سالما درینه * عاشیق معشوقونان گره ک سورونه
بیرمرد وارد اولسون دوستون ائوینه * ایستکلی ده باخیشیندان بللی دیر

°°°°°°

۱- ازازیل = شیطان ۲.- ارقاییل = بیرنوع خوروسدور .
۳- دانلا = صاباح / دانلا محشر گونو = صاباح محشر گونو .